

Hva betyr plantenavnet jåblom?

Kjell Furuset

Furuset, K. 2016. Hva betyr plantenavnet jåblom? *Blyttia* 74:4-6.
What does the plant name «jåblom» mean?

The etymology of the Norwegian plant name «jåblom» = grass of Parnassus *Parnassia palustris* is challenging and has been discussed for more than a century. Traditionally, «jåblom» has been interpreted to mean «ljåblom» = scythe flower because its flowering should announce the mowing season, but ethnobotanical records confirming this are scarce or missing. An alternative interpretation is «mjåblom» = thin and slender flower because of its long and slender stem. The same prefix with the same corrupted spelling also occurs in the vernacular plant name «jågras» = tufted vetch *Vicia cracca* and the toponym Jåsundet.

Kjell Furuset, Dronning Mauds Minne Høgskole, Thrond Nergaards veg 7, NO-7044 Trondheim
kfu@dmmh.no

Jåblom *Parnassia palustris* er en sirkumpolar art med vid utbredelse i Europa, Asia og Nord-Amerika. I Norge vokser planten på fuktige steder over store deler av landet. Arten er imidlertid variabel og opptrer i flere former. Dette gjenspeiler seg blant annet i blomstringstid, som kan variere fra mai til langt ut i september eller oktober (Hultgård 1987). De fleste steder blomstrer imidlertid planten i månedsskiftet juli–august. Blomstene er store og kvite og sitter enkeltvis i toppen av en lang og snau stengel (figur 1).

Art med mange navn

Jåblom har gått under mange forskjellige navn. Rundt 1750 oppga den danske botanikeren G. T. Holm navna *kvitsoleie* og *hjerterotgras* fra Numedal, «thi roden sagdes at styrke Hiertet» (Høeg 1940). Gunnerus (1766–1772) hadde *høstsimmer* fra Trøndelag, der etterleddet er *simmer* eller *semmer* = symre. Fra Sunnmøre oppga Strøm (1762–66) navnet *jomfru Maria sengebånd*, som han forklarte med at planten «i visse Maader ligner de her brugelige Sengebaand». Dette var ei snor som hang ned fra taket og som gamle og syke kunne løfte seg opp i senga med. I enden av snora var det en dekorativ dusk, og når jåblom har blitt sammenlikna med sengebånd, er det fordi stengelen er lang og tynn og ender i en vakker blomst. Andre navn har vært *larsokblom* fra Jæren og *augneblom* fra Telemark. Dessuten har Høeg (1974) enkeltstående opplysninger om *ostblomme* fra Løten, *engblom* fra Lurøy, *slåtteblom* fra Uvdal og *slåttkall* fra Beitstad.

Den første som brukte navnet *jåblom* i skrift, var presten og opplysningsmannen Hans Jacob

Wille (1786), som i sin beskrivelse av Seljord (Telemark) oppga både «Øine-Blom» og «Jaa-Blom» som lokale navn på arten. Navnet ble tidlig spredt litterært, og det er usikkert hvor utbredt det har vært opprinnelig. Wille var den eneste av opplysningstidas forfattere som hadde dette navnet, og sjøll ikke den blomsterinteresserte Ivar Aasen kjente navnet annet enn fra Wille. Aasen hadde for øvrig planten i sitt herbarium, men uten norsk navn. Det tyder på at han heller ikke kjente andre lokale navn på arten. Seinere oppga ordboksforfatteren Hans Ross (1895) navnet fra Høydalsmo og Kviteseid i Telemark. Dessuten mente han at det ble brukt i Valdres og Skåbu i Gudbrandsdalen, men her var han usikker og satte spørsmålsteget ved opplysningen. I et seinere tillegg til ordboka (tillegg 3, 1902) bekreftet han navnet fra Valdres, og opplyste at det ble uttalt som *ljåblome* med tydelig l-. Dermed er vi over i den gamle diskusjonen om hva navnet betyr.

Ljåblom

Alle som har villet forklare navnet, tolker forledet som ljå, og forklarer navnet med at planten blomstrer når slåttan tar til (Torp 1919, Høeg 1974, Norsk ordbok 1966–2015). Mange bruker også skrivemåten *ljåblom* for å understreke dette. «Navnet *ljåblom* har planten fått fordi iallfall enkelte raser tar til å blomstre i juli når slåttanna begynner» forklarte Nordhagen (Lagerberg et al. 1950). Dette er i tråd med at typiske slåtteblomer som mjørdurt *Filipendula ulmaria* og engkall *Rhinanthus* sp. kunne bli kalt *ljågras* og *ljåskjelle*, og at jåblom heter *slåtterblomma* på svensk.

Allerede Hoffstad (1891) innførte skrivemåten *ljåblomst* i sin flora. Også Willes grandnevø Johan Nordal Wille tolket navnet på denne måten, og da han ble redaktør for det svenske verket *Bilder ur Nordens flora* (Lindman 1905) og fikk ansvar for de norske navna, valgte han formen *ljåblom* som floranavn. Ivar Aasen (1860) var mer forsiktig. Når han gjenga litterære plantenavn, normaliserte han dem. Dermed ble Gunnerus' «høstsimmer» til *haustsymra* og Willes «øine-blom» til *augnablom*. «Jaablom» beholdt han derimot uforandret og i anførselstegn. Det tyder på at han var usikker på hvordan navnet skulle tolkes. Også Sørensen (1873) valgte å beholde skrivemåten *jåblom*. Det samme gjorde Nordhagen (1940) og Lid (1944), og dermed har dette blitt normalform, uavhengig av tolkning. Til og med Hoffstad valgte å gå over til denne skrivemåten i den siste utgaven av floraen før han døde (8. utgave, 1942).

Ingen typisk slåtteblom

Sjøl om mye taler for å tolke jåblom som ljåblom, er det også forhold som taler mot. Mens engkall og mjørdurt har vært kjent som slåtteblomer over store deler av landet, er det langt mellom tilsvarende opplysninger om jåblom. Bare tre-fire av Høegs (1974) mer enn åtte hundre informanter oppga at planten har vært brukt på denne måten, og ingen av disse var fra Telemark, der vi vet at navnet er gammelt og stedegegn. Det tyder på at plantens ry som slåtteblom er betydelig overdrevet, og at tradisjonen har vært ukjent i kjerneområdet for navnet, i alle fall i nyere tid. De fleste steder blomstrer også planten for seint til å være slåtteblom. Som kalendermerke har den vært mer knyttet til larsok (10. august), og da skulle slåtten være unnagjort.

Ser vi på bakgrunnen til informantene som oppga jåblom som slåtteblom, var alle lærere som kan ha hatt et nokså teoretisk forhold til dette. Én av dem (informant nr. 490 fra Torpa, Oppland) mente til og med at jåblom var slåtteblom fordi den blomstrer når slåtten er ferdig! (Norsk folkeminnesamling, arkivet etter Høeg). Kan det like mye være navnet som bruken som ligger bak den akademiske forestillingen om jåblom som slåtteblom? Heller ikke i Sverige har planten vært noen utbredt slåtteblom, og dagens normalnavn *slåtterblomma* var i utgangspunktet et lokalt navn som Linné (1986 [1755]) hadde fra Uppsala. Andre og mer utbredte navn har vært *hjärteblad*, *hjärtblomster* og *flenört*.

Også språklig er tolkningen problematisk. Riktignok kunne 1700-tallets ortografi være nokså vaklende, men «liaa» (ved siden av den danske

1

Figur 1. Jåblom *Parnassia palustris*. Sannsynligvis har planten fått navn etter den lange og tynne stengelen. Kilde: Dictionnaire des plantes suisses (1853)/ Wikimedia Commons.

Grass of Parnassus Parnassia palustris. Probably the plant has got its Norwegian name «jåblom» from the long and slender stem.

formen «lee») var en godt innarbeidet skrivemåte for ljå, uansett uttale. Både Gunnerus (1766–1772) og den anonyme forfatteren av ei ordsamling fra Aust-Agder fra slutten av 1600-tallet (Hannaas 1911) hadde for eksempel navnet «liaa-græs» eller «liaa-gras» om rome *Narthecium ossifragum*, som har blad som likner ljåblad. Også Wille (1786:188) brukte konsekvent skrivemåten «liaa» om ljåbladet (og *langorv* eller *kortorv* om hele redskapet med skaft). Planten derimot kalte han «Jaa-Blom». Denne skrivemåten gjentok han også i et brev til den botanikkinteresserte Christopher Hammer (Dahl 1892). Det tyder på at «Jaa-Blom» ikke var noe tilfeldig penneglipp, og at Wille sjøl ikke satte navnet i sammenheng med ljå.

Jågras, jogras

Et annet plantenavn med samme forledd er *jågras* eller *jåe* = fuglevikke *Vicia cracca* og gjerdevikke *V. sepium*. I denne formen er navnet bare kjent fra enkelte steder på Østlandet, men parallellformen *jogras* eller *joe* har vært vanlig over store deler av Østlandet (Høeg 1974). Andre varianter har vært *jogar*, *jogær* eller *fuglejogras*. I utgangspunktet er heller ikke dette navnet lett å forstå, og Aasen (1873) nøyde seg med å slå fast «den oprindelige Form uvis». I ordboka førte han det opp som «Ijo-gras», uten at det gir noe mer mening til navnet. Også Norsk ordbok (1966–2015) har samme misforståtte skrivemåte.

Nøkkelten til å forstå navnet ligger i at det opptrer i to parallelle former (jågras og jogras med varianter). Dermed bør også forleddet alene kunne opptre i tilsvarende to former. Det utelukker for eksempel forleddet *ljå*. Derimot er det forenelig med norrønt *gjá* eller *gjó* = kløft, gjel, som kunne tenkes å beskrive voksestedet. Dette passer imidlertid dårlig for begge artene. En annen mulighet er adjektivet *mjá* eller *mjo*, der m-en kan ha falt bort i plantenavnet. Grunnbetydningen er smal, smekker, tynn, men sekundært – og særlig i formen *mjo* – kan det også bety mjuk, bøyelig, lealaus (Aasen 1873), som er en treffende karakteristikk av de smidige klatreplantene. Dermed kan vi tolke jogras som mjogras = mjukt, bøyelig «gras». Dette forklarer også variantene *jogar* eller *jogær*. Her har *mjo* fått formen *mjog*, som har vært en vanlig variant av *mjo* mange steder på Østlandet (Norsk ordbok 1966–2015). Samme forledd med samme bortfall av m- finner vi også i stedsnavnet Jåsundet flere steder langs kysten, men her har *mjá* beholdt sin opprinnelige betydning smal eller tynn. Alle Jåsundene er smale, trange sund eller fjorder.

Mjåblom

Jåblom er ikke mjuk og bøyelig som jågras. Derimot kan stengelen være påfallende lang og tynn. At det meste av stengelen er uten blad, forsterker det smekre inntrykket. Dermed kan vi tolke jåblom som mjåblom = tynn og smekker blomst. Dette gjør navnet sammenlignbart med *jomfru Maria sengebånd*, som også går på den lange og tynne stengelen. Eddadiktet Voluspá bruker for øvrig samme adjektiv om misteltein *Viscum album*, som blir beskrevet som «mjór ok mjok fagr» (= *mjo* og meget fager) (Bugge 1965).

Til slutt gjenstår opplysningen til Ross om at navnet ble uttalt som *ljåblome* med tydelig l- i Valdres. Dette kan ikke ha vært noen vanlig uttale siden

ljå heter *jå* de fleste steder i Valdres. «En lee kaldes: iaa» het det allerede i P. J. Landts ordsamling fra Aurdal fra 1743 (Norsk ordbok, setelarkivet). Men enkelte steder har også l-en vært uttalt, og det må være fra noen av disse stedene Ross hadde sin opplysning. At forleddet har blitt oppfattet som *ljå*, behøver imidlertid ikke bety at det er *ljå*. Opplysningen stammer fra begynnelsen av 1900-tallet, og da var formen *ljåblom* eller *ljåblomst* allerede spredt litterært, blant annet gjennom Hoffstads flora. Dermed kan navnet ha kommet inn utenfra, for eksempel gjennom skolen. En annen mulighet er at et opprinnelig *jåblome* har blitt tolket som *ljåblome* i et forsøk på å gi navnet mening. Liknende omtolkninger er kjent for ei rekke plantenavn. Heller ikke Ross kan ha vært helt overbevist, for i et seinere tillegg til ordboka (tillegg 6, 1913) beholdt han skrivemåten «jaablom» og satte spørsmålsteget ved *ljåblom*.

Kilder

- Bugge, S. 1965. Norrøen fornkvaði. Universitetsforlaget, Oslo.
 Dahl, O. 1892. Et uddrag af Christopher Hammers brevveksling. Nytt Magazin for Naturvidenskabene 32:285-338.
 Gunnerus, J.E. 1766-1772. Flora Norvegica. Kbh.
 Hannaas, T. 1911. Ældre norske sprogminder II. Ordsamling fraa Robyggjelaget fraa slutten av 1600-talet. Grøndal, Kristiania.
 Hoffstad, O.A. 1891. Norsk flora. F. Beyer, Bergen.
 Hultgård, U-M. 1987. *Parnassia palustris* L. in Scandinavia. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.
 Høeg, O.A. 1940. G.T. Holms liste over plantenavn fra Numedal og Sandsvær i 1750-årene. Nytt magasin for naturvidenskapene 80:89-107.
 Høeg, O.A. 1974. Planter og tradisjon. Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Tromsø.
 Lagerberg, T., Holmboe, J. og Nordhagen, R. 1950. Våre ville planter. Tanum, Oslo.
 Lid, J. 1944. Norsk flora. Det norske samlaget, Oslo.
 Lindman, C.A.M. 1905. Bilder ur Nordens flora. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
 Linné, C. 1986. Svensk flora. Forum, Stockholm.
 Nordhagen, R. 1940. Norsk flora. Aschehoug, Oslo.
 Norsk folkeminnesamling, arkivet etter Ove Arbo Høeg. Universitetet i Oslo.
 Norsk ordbok. 1966-2015. Det norske samlaget, Oslo.
 Norsk ordbok, setelarkivet (u.d.). Lastet ned 20.4.2015 fra <http://www.edd.uio.no/perl/search.cgi?tabid=436&appid=8>.
 Ross, H. 1895. Norsk ordbog. Cammermeyer, Christiania.
 Strøm, H. 1762-66. Fysisk og oeconomic beskrivelse over Fogderiet Søndmør, beliggende i Bergens Stift i Norge. Sorøe.
 Sørensen, H.L. 1873. Norsk flora for skoler. Cammermeyer, Christiania.
 Torp, A. 1919. Nynorsk etymologisk ordbok. Aschehoug, Kristiania.
 Wille, H.J. 1786. Beskrivelse over Sillejords Præstegield. Gyldendal, Kbh.
 Aasen, I. 1860. Norske plantenavne. Særtrykk av Budstikken 1, 1860.
 Aasen, I. 1873. Norsk Ordbog. Mallings boghandel, Christiania.